

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Π. ΑΛΕΞΑΚΗΣ

PETER LOIZOS ΚΑΙ ΕΥΘΥΜΙΟΣ
ΡΑΠΑΤΑΧΙΑΡΧΙΣ
(επιμ.), *Contested Identities.
Gender and Kinship
in modern Greece*,
Princeton University Press,
Princeton, New Jersey
1991, σσ. 259 (κείμενα, βιβλιογραφία,
ευρετήριο).

ΕΙΝΑΙ δύσκολο να κρίνει κανείς συλλογικό έργο συγγραφέων με διαφορετική επιστημονική αφετηρία και μαθητεία σε διαφορετικές σχολές. Η δυσκολία γίνεται μεγαλύτερη, όταν οι μελέτες εστιάζονται τυχαία πάνω σε μια θεματική. Υπάρχει άλλωστε και πρόβλημα χώρου για το διεξοδικό σχολιασμό κάθε εργασίας χωριστά.

Ο τόμος αυτός αποτελεί επιλεκτική δημοσίευση εννέα επιστημονικών ανακοινώσεων, που παρουσιάστηκαν στο συμπόσιο, το οποίο πραγματοποιήθηκε στη Μυτιλήνη, το Σεπτέμβριο του 1986, επ' ευκαιρία της ίδρυσης του τμήματος κοινωνικής ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου του Αιγαίου. Η επιλογή, με εξαίρεση τη μελέτη του R. Just, είναι επικεντρωμένη στην κοινωνική-συμβολική συγκρότηση των δύο φύλων μέσα στην οικογένεια (οι πέντε πρώτες μελέτες) και στην κοινωνία και σε διαφορετικούς χώρους: καφενείο, καφετέρια, μοναστήρι κ.ά. (οι τέσσερις υπόλοιπες). Η προσφορά, επομένως, της έκδοσης είναι ότι προχωρεί στη μελέτη των σχέσεων των δύο φύλων στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο, δηλαδή πέρα από την παραδεγμένη προσέγγιση μέσα στην οικογένεια και το γάμο. Η εισαγωγή (σσ. 3-25) εξάλλου των επιμελητών της έκδοσης, η οποία αποτελεί ανακεφαλαίωση και κριτική παρουσίαση, στα μέτρα του δυνατού, των επιμέρους εισηγήσεων, βασίζεται, όπως δηλώνουν οι ίδιοι, στις συζητήσεις που έγιναν κατά τη διάρκεια του συμποσίου.

Χαρακτηριστικό της έκδοσης είναι, εκτός από την προβληματική, η αγγλοσαξονική (αγγλική ή αμερικανική) επιστημονική εξειδίκευση των συγγραφέων, παρ' όλο που στο συμπόσιο έλαβαν μέρος και άλλης προέλευσης ομιλητές. Ακόμα και οι Έλληνες που συμμετέχουν στον τόμο έχουν πραγματοποιήσει ή συμπληρώσει τις σπουδές τους στην Αγγλία ή την Αμερική. Οι διαφορές που υπήρχαν παλαιότερα στις τάσεις της αμερικανικής πολιτισμικής ανθρωπολογίας και της βρετανικής κοινωνικής ανθρωπολογίας, σήμερα, όπως φαίνεται από τη σύγκλιση σ' αυτό τον τόμο, έχουν ολότελα εκλείψει.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό του τόμου, και αυτό παρατηρείται και σε άλλες συλλογικές εκδόσεις που έχουν παρουσιαστεί πριν από μερικά χρόνια ή πρόσφατα στην αγγλική γλώσσα, είναι η χρησιμοποίηση σχεδόν αποκλειστικά αγγλοσαξονικής βιβλιογραφίας. Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι πρόκειται για μια σκόπιμη παρασιώπηση του έργου των Ελλήνων λαογράφων-εθνογράφων και κοινωνιολόγων, καθώς και των Γάλλων ερευνητών, που μελέτησαν την ελληνική κοινωνία, με μια παράλληλη προβολή της αγγλοσαξονικής ανθρωπολογίας. Ο τόμος

δίνει την εντύπωση ότι απευθύνεται περισσότερο προς την αγγλοσαξονική παρά την ελληνική ή τη διεθνή επιστημονική κοινότητα.

Η ανακάλυψη της «τритоκοσμικής Ελλάδας» από τις αρχές της δεκαετίας του '60 μας έδωσε πολλές σημαντικές εργασίες ανθρωπολόγων και εθνολόγων για τον ελληνικό χώρο. Ήδη υπάρχουν, εκτός από τις μονογραφίες, τρεις ακόμα συλλογικοί τόμοι με μελέτες που αναφέρονται στην Ελλάδα, δύο στην αγγλική γλώσσα και ένας στη γαλλική, με αντίστοιχη αγγλοσαξονική και γαλλική προβληματική και προσέγγιση.¹ Η αγγλοσαξονική σχολή στην Ελλάδα εστιάζει το ενδιαφέρον της, κυρίως, στις κοινωνικές σχέσεις και το συμβολισμό (κοινωνική και πολιτισμική ανθρωπολογία). Αντίθετα, η γαλλική σχολή ενδιαφέρεται περισσότερο για τους θεσμούς και τις στρατηγικές (εθνολογία). Η αγγλοσαξονική σχολή στην Ελλάδα έχει παρουσιάσει σημαντικές δομολειτουργικές και σημειολογικές μελέτες, ενώ η γαλλική, εκτός των άλλων, μας έχει δώσει σπουδαίες κοινωνικοϊστορικές και εθνογεωγραφικές εργασίες. Σημειώνω, ότι εκτός από αυτούς τους τέσσερις τόμους, υπάρχουν ακόμα τρεις αφιερωμένοι στις μεσογειακές χώρες, στους οποίους δημοσιεύονται και άρθρα ή ανακοινώσεις που αναφέρονται στην Ελλάδα.²

Όπως δηλώνεται και στον τίτλο του βιβλίου *Αμφισβητούμενες Ταυτότητες*, οι ταυτότητες των δύο φύλων δεν αμφισβητούνται μόνο από τους ντόπιους, αλλά κυρίως από τους ίδιους τους συγγραφείς που συμμετέχουν στον τόμο. Υπάρχουν μέσα στα άρθρα αντιφατικές απόψεις που χρειάζονται ερμηνεία. Κάθε πολιτισμός, περισσότερο για τους ξένους, λιγότερο για τους ντόπιους, ουσιαστικά είναι υπερβατικός. Δύσκολα ένας μελετητής μπορεί να φθάσει στην πλήρη κατανόησή του. Στους ανθρωπολόγους είναι κοινός τόπος πως ο ερευνητής επισημαίνει και αξιολογεί τα εθνογραφικά στοιχεία από τα βιώματά του. Αυτό επισημαίνει πολύ σωστά στη μελέτη της και η Jill Dubisch.

Οι κοινωνικές σχέσεις δύσκολα ταξινομούνται και χαρτογραφούνται. Υπάρχει, επομένως, μεγάλο περιθώριο πλάνης κατά τη σύγκριση. Η προσέγγιση με αυτό τον τρόπο γίνεται ακόμα δυσκολότερη, επειδή απουσιάζουν γενικές και συνθετικές εργασίες για τη μορφολογία της ελληνικής κοινωνίας. Άλλωστε, οι μελέτες δεν καλύπτουν γεωγραφικά ή έστω δειγματοληπτικά όλο τον ελληνικό χώρο. Πώς μπορούν, λοιπόν, να συγκριθούν ανόμοια πράγματα, π.χ. μια νησιωτική κοινότητα ναυτικών, όπου συνηθίζεται ο γυναικοτοπικός γάμος και απουσιάζουν ομάδες καταγωγής, με μια κοινότητα κτη-

νοτρόφων του ελληνικού ηπειρωτικού χώρου, όπου υπάρχουν πατρογραμμικές ομάδες συγγένειας και ο γάμος είναι ανδροπατροτοπικός, ενώ δεν συνηθίζεται και η προίκα. Παραθέτω ένα παράδειγμα σχετικό με τις αναφορές που γίνονται για τη φιλία μέσα στον τόμο. Στις παραδοσιακές κοινότητες των κτηνοτρόφων (Σαρακατσάνοι, Βλάχοι κ.ά.) η φιλία ήταν θεσμοθετημένη σε αδελφοποιία. Η αγγλοσαξονική σχολή στην Ελλάδα έχει τελείως αγνοήσει αυτό το θεσμό, ο οποίος μέχρι πρόσφατα ήταν ζωντανός και είχε μεγάλη σημασία για την παραδοσιακή κοινωνία.

Όλες οι μελέτες στηρίζονται σε δεδομένα συγκεντρωμένα κατά την επιτόπια έρευνα των συγγραφέων. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια δεύτερη προσέγγιση του υλικού τους. Από τις εννέα εργασίες που δημοσιεύονται στον τόμο, οι τέσσερις είναι περισσότερο πρωτότυπες: της Jill Dubisch για την ανασυγκρότηση της ανθρωπολογίας για τα φύλα, τη συγγένεια και τη θρησκεία στην Ελλάδα, του M. Herzfeld για τη γυναικεία σιωπή ως μέσο αμφισβήτησης του συστήματος, της Μαρίας Ιωσηφίδου για τα γυναικεία μοναστήρια, της Sofka Zinovieff για τα «καμάκια». Οι υπόλοιπες εργασίες είναι λιγότερο πρωτότυπες: της Juliet Du Boulay για τη συμβολική-κοσμολογική συγκρότηση των δύο φύλων, του L. Danforth για την ψυχοθεραπευτική λειτουργία των αναστεναρίων, του E. Παπαταξιάρχη για τη συναισθηματική φιλία, του R. Just για τις διάφορες μορφές έκφρασης της συγγένειας και της Jane Cowan για την εμφάνιση της καφετέριας στη σύγχρονη κοινότητα του χωριού. Πρόκειται για θέματα που έχουν παρουσιαστεί ξανά, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία.

Ειδικότερα: πιο προβληματισμένη είναι η μελέτη της Dubisch (σσ. 29-46). Η συγγραφέας, η οποία έχει εργαστεί σε μια κοινότητα της Τήνου, ζητεί να αναθεωρήσουμε τις απόψεις μας για τη θέση της γυναίκας στην ελληνική κοινωνία. Προτείνει να δούμε τη γυναίκα, όχι ως αντικείμενο, όπως την είδαν μέχρι τώρα οι ξένοι μελετητές (κυρίως Αγγλοσάξονες ανθρωπολόγοι) αλλά ως υποκείμενο (δραστηριοποιούμενο άτομο), «πρόσωπο», δηλαδή, που θέτει στόχους και εφαρμόζει στρατηγικές. Υποστηρίζει, επίσης, ότι πρέπει να εξετάσουμε τις σχέσεις εξουσίας των δύο φύλων στο επίπεδο της φαινομενικής και της πραγματικής δύναμης. Συμπεραίνει, ακόμα, ότι δύο είναι τα καθήκοντα των ανθρωπολόγων στην Ελλάδα: α) Ο αποτελεσματικός χειρισμός των τοπικών εθνογραφικών διαφορών. β) Η ερμηνεία τους. Το γεγονός ότι η Dubisch εγκαταλείπει την απόλυτη τοποθέτηση, την επισήμανση, δηλαδή,

του εθνοκεντρισμού αλλά και του ανδροκεντρισμού των δυτικών μελετητών και προχωρεί στην κριτική θεώρηση παλαιότερων απόψεων (θέσεων), είναι σημαντική προσφορά στην ελληνική εθνογραφία.

Η μελέτη της Du Boulay (σσ. 47-78), που έχει εύρισκε επιτόπια έρευνα σ' ένα χωριό της Εύβοιας, αφήνει μεγάλο περιθώριο για συζήτηση. Η ενδιαφέρουσα αυτή εργασία ανοίγει ένα καινούργιο κεφάλαιο στη μελέτη από ανθρωπολογική άποψη των λαογραφικών φαινομένων στην Ελλάδα. Για τα συμπεράσματά της, όμως θα μπορούσαν να διατυπωθούν και διαφορετικές απόψεις, όπως συμβαίνει, άλλωστε, σε όλες ή τις περισσότερες συμβολικές μελέτες (π.χ. ότι το φεγγάρι είναι ερμαφρόδιτο, έστω και αν φαινομενικά παρουσιάζεται θηλυκό, ότι η βρεφοκρατούσα Παναγία συμβολίζει την αρρενογονία κ.λπ.). Μια αδυναμία αυτής της εργασίας είναι ότι απουσιάζει από αυτή οποιαδήποτε αναφορά στη λαογραφική-εθνογραφική βιβλιογραφία για το θέμα, όπως του Ν. Γ. Πολίτη, που έχει δημοσιεύσει εκτεταμένες εργασίες για τη νεοελληνική παραδοσιακή κοσμολογία. Η μελέτη όμως αυτή με τη μεθοδικότητά της προσφέρει τη δυνατότητα σε μια δομική επεξεργασία των στοιχείων και μπορεί να αποτελέσει ως προς αυτή υπόδειγμα.

Η εργασία εξάλλου του Herzfeld (σσ. 79-97), η οποία, από θεωρητική άποψη, εντάσσεται στην προβληματική της εθνογραφίας της ομιλίας, είναι ένας συνδυασμός εξελιγμένου λειτουργισμού και σημειολογίας³. Ο συγγραφέας, που έχει δουλέψει σε δύο κοινότητες στην Κρήτη και στη Ρόδο αντίστοιχα, επιχειρεί να δει το λόγο-σιωπή και την ανάλογη συμπεριφορά ως ένα κείμενο που χρειάζεται εξήγηση. Η μελέτη του, πολύ τεχνική και δύσκολη, στρέφεται, όπως και οι παλαιότερες, γύρω από τη λεγόμενη ρητορική στρατηγική και την «ποιητική». Ο Herzfeld τεκμηριώνει πολύ καλά τη μελέτη του, προχωρεί όμως σε γενικεύσεις, για τις οποίες δεν είμαι βέβαιος ότι έχουν ισχύ σε όλη την Ελλάδα, π.χ. τη Μάνη. Υποστηρίζει ότι η «ποιητική» του ανδρισμού στηρίζεται στο λόγο και ιδιαίτερα στη μεγαλοστομία (θα έλεγα κομπασμό), αντίθετα δεν βλέπει να ισχύει κάτι ανάλογο για τις γυναίκες. Ο συγγραφέας, έχοντας μεγάλη εμπειρία γύρω από τα διάφορα συμβολικά συστήματα της ελληνικής κοινωνίας, αναγνωρίζει έμμεσα την αδυναμία των προτάσεών του, γιατί βασίζονται στη σιωπή και όχι στο λόγο των γυναικών, σ' όσα δηλαδή δεν λένε και όχι σ' όσα λένε. Θεωρεί, όμως, ανέφικτο το δεύτερο, εξαιτίας του περιορισμού που θέτει το φύλο του για την εθνογραφική μελέτη του θέματος.

Η κεντρική θέση της μελέτης του Danforth (σσ. 98-113) είναι ότι τα αναστενά-

ρια λειτουργούν ως θεραπευτικό μέσο για το ψυχολογικό πρόβλημα (νευρικό κλονισμό κ.λπ.) των νέων γυναικών, που βρίσκονται σε σύγκρουση με τις πεθερές τους, λόγω της συγκατοίκησης (γάμος ανδροπατροτοπικός). Η θεραπευτική λειτουργία τους επιτυγχάνεται με την ενεργητική συμμετοχή των νέων γυναικών στην τελετή, η οποία προϋποθέτει την έγκριση των συζύγων τους, που μεταφράζεται σε υποστήριξη τους απέναντι στην πεθερά. Η θεωρία του Danforth, αν εξαιρέσουμε ορισμένες λεπτομέρειες, είναι άριστα διατυπωμένη. Οι δικές μου παρατηρήσεις περιορίζονται σε ένα σημείο, ότι η λειτουργία που παρουσιάζει ο συγγραφέας δεν είναι η μοναδική. Είναι γνωστό ότι τα λαογραφικά και εθνογραφικά φαινόμενα είναι πολυλειτουργικά και πολυσυμβολικά. Με αυτό θέλω να πω, χωρίς να αμφισβητώ τη θέση του, ότι η λειτουργία που προτείνει είναι μια από περισσότερες που έχουν τα αναστενάρια στην κοινωνία των Θρακών του χωριού της Αγίας Ελένης. Άλλες λειτουργίες, π.χ. είναι η έκφραση της ταυτότητας της κοινότητας και της θρακικής καταγωγής τους κ.λπ. Πιστεύω ότι δεν μπορούμε να δώσουμε μια σωστή εικόνα της τελετής, αν αγνοήσουμε την ιστορία της κοινότητας.

Η ανακοίνωση του Just (σσ. 114-132), αν και κάπως έξω από τη γενικότερη θεματική του τόμου, κινείται σε πιο συνηθισμένα και βατά πλαίσια, καθόσον αναφέρεται στην ανθρωπολογία της συγγένειας, η οποία συγκεντρώνει το ενδιαφέρον όλων των ανθρωπολόγων και αυτών που εργάζονται στον ελληνικό χώρο. Η εργασία του Just, καλά συγκροτημένη, σαφής και ακριβής, περιστρέφεται γύρω από την παρουσία της συγγένειας σε όλες σχεδόν τις εκδηλώσεις και δραστηριότητες (οικονομία, πολιτική κ.λπ.) των κατοίκων του Μεγανησιού, όπου έγινε η επιτόπια έρευνα, και δεν παρουσιάζει ιδιαίτερα θεωρητικά ή άλλα προβλήματα.

Η μελέτη της Ιωσηφίδου (σσ. 135-155) αναφέρεται στις σχέσεις των μοναχών σε δύο γυναικεία μοναστήρια. Η συγγραφέας συγκρίνει τις σχέσεις αυτές με τις κοινωνικές σχέσεις σε μια κοντινή κοινότητα της νότιας Ηπείρου, που έχει μελετήσει. Η πρωτοτυπία του θέματος είναι προφανής αλλά και οι δυσκολίες μεγαλύτερες, καθώς οι ιδέες της συγγραφέως δεν διατυπώνονται σε όλα τα σημεία με απόλυτη σαφήνεια και καθαρότητα. Ειδικότερα, μετά μια θεωρητική ανάλυση για τον κοσμικό και τον πνευματικό άνθρωπο, η Ιωσηφίδου προχωρεί στην εξέταση της οικογένειας και της συγγένειας και του κώδικα συμπεριφοράς στην κοινότητα. Κατόπιν, εξετάζει συγκριτικά την πνευματική πλευρά της συγγένειας, όπως παρουσιάζεται στα μοναστήρια, την

ορολογία της συγγένειας που χρησιμοποιούν, την τελετουργία εισδοχής των νεόφυτων, τη διχοτόμηση του σώματος και της ψυχής. Η συγγραφέας υποστηρίζει ότι το «υλικό» και το «πνευματικό» συνδέονται από τις μοναχές (καλόγριες) με την αντίληψη του κώδικα συμπεριφοράς.

Η εργασία του Παπαταξιάρχη (σσ. 156-179) επικεντρώνεται στη φιλία των ανδρών, όπως εκδηλώνεται στον τόπο συνάντησης και διασκέδασής τους στο καφενεύ. Η μελέτη, όπως αναφέρει ο συγγραφέας στη θεωρητική εισαγωγή του, έχει την αφετηρία της στις σύγχρονες τάσεις της ανθρωπολογίας των φύλων, που στρέφεται τελευταία στη μελέτη του ανδρισμού. Δεν είναι, όμως, τόσο πρωτότυπη στον ελληνικό χώρο, γιατί υπάρχει ήδη η σημαντική μονογραφία του Herzfeld πάνω σ' αυτό το θέμα.³ Η πρωτοτυπία της ανακίνωσης του Παπαταξιάρχη περιορίζεται στη σύνδεση ανδρισμού και φιλίας και στην επισήμανση ορισμένων ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της. Ο συγγραφέας, ο οποίος έχει εργασθεί σε μια κοινότητα της Λέσβου, διαχωρίζει τη συναισθηματική από τη συμφεροντολογική φιλία και επιχειρεί να αποδείξει ότι η πρώτη δεν έχει πολιτικές και οικονομικές προεκτάσεις. Τη διαφοροποιεί ακόμα από τη συγγένεια. Ο συγγραφέας την ονομάζει, σωστά, «αντιδομή». Ορισμένα από τα συμπεράσματα του Παπαταξιάρχη, ιδιαίτερα σχετικά με τη διάκριση των δύο μορφών φιλίας, είναι συζητήσιμα, γιατί υπάρχουν και διαφορετικές απόψεις ανθρωπολόγων, όπως και ο ίδιος αναφέρει.

Η μελέτη της Jane Cowan (σσ. 180-202) έχει πολλά κοινά στοιχεία με τη μελέτη της Dubisch. Προβληματίζεται και αυτή, αν η θέση της γυναίκας στην ελληνική κοινωνία είναι κατώτερη ή όχι και δεν πρόκειται για δύο διαφορετικές εκδοχές ανδρών και γυναικών ανθρωπολόγων πάνω στο θέμα. Η συγγραφέας επιχειρεί μια ικανοποιητική παραδοσιακή ταξινόμηση των φύλων, τοποθετώντας τα στους οικείους χώρους: άνδρες στο καφενεύ (κατανάλωση καφέ, ούζου, μεζέδων), γυναίκες στο σπίτι (κατανάλωση καφέ – καφεμαντρία, γλυκών) και στο ζαχαροπλαστείο. Η διαίρεση αυτή διαταράσσεται στη δεκαετία του '70 με την εμφάνιση στο χωριό (πρόκειται για το Σωχό της Θεσσαλονίκης) της καφετέριας, όπου συχνάζουν πλέον άνδρες και γυναίκες. Συνέπεια: η ιδεολογική σύγκρουση φύλων και γενεών πάνω σ' αυτό το θέμα. Η μελέτη της Cowan, στρωτή και σαφής, δεν μπορεί να θεωρηθεί τόσο πρωτότυπη, μια και αυτό το θέμα της κατά φύλα διαίρεσης του χώρου έχει απασχολήσει πολύ ενωρίς τους ανθρωπολόγους που εργάστηκαν στην Ελλάδα.

Τέλος, η εργασία της Zinovieff (σσ. 203-220) έχει θέμα τον ερωτισμό ή την ερωτομανία των νέων ανδρών προς τις ξένες τουρίστριες που επισκέπτονται την Ελλάδα. Η μελέτη της Zinovieff, περιγραφική στο μεγαλύτερο μέρος της, οδηγεί, κατά τη συγγραφέα, στην επισήμανση τριών βασικών λειτουργιών αυτής της συμπεριφοράς: 1) Αύξηση του γοήτρου ανδρών με χαμηλό οικονομικό και κοινωνικό status. 2) Έκφραση της αντίθεσης μεταξύ πλούσιας Δύσης και φτωχής (θεωρητικά) Ελλάδας, που υποδηλώνεται με την εξαπάτηση των γυναικών από τους άνδρες. 3) Προσδοκία φυγής από το χωριό και χρησιμοποίηση των γνωριμιών για την εγκατάσταση στο εξωτερικό ή ακόμα και γάμος, στις λιγότερες περιπτώσεις. Τα συμπεράσματα της Zinovieff, παρά τις υπερβολές τους σε ορισμένα σημεία, πρέπει να θεωρηθούν σωστά. Μη αναμενόμενη είναι η τοποθέτηση από τη συγγραφέα σε δευτερεύουσα μοίρα της καθαρά σεξουαλικής λειτουργίας αυτής της συμπεριφοράς. Η επιτόπια έρευνα της Zinovieff πραγματοποιήθηκε σε μια παραθαλάσσια κωμόπολη της Αργολίδας.

Τον τόμο συμπληρώνει συνοπτική συμπερασματική επισκόπηση των εισηγήσεων από τους επιμελητές της έκδοσης (σσ. 221-234). Οι συγγραφείς προπαθούν να συνάγουν συμπεράσματα σχετικά με τη σεξουαλικότητα των δύο φύλων. Βρίσκουν σημαντικές διαφορές μέσα στην οικογένεια, όπου η συγκρότηση του «προσώπου» του φύλου περνάει μέσα από το έτερο φύλο. Επισημαίνουν, όμως, πολλές ομοιότητες στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο και ιδιαίτερα στο πνευματικό πεδίο. Έχω επιφυλάξεις, όμως, και θεωρώ πρόωρες τις γενικεύσεις τους για τις μορφές σεξουαλικότητας των δύο φύλων.

Όπως φάνηκε πιο πάνω, χαρακτηριστικό των περισσότερων μελετών είναι ο φορμαλισμός. Παρατηρείται προσπάθεια να συμπεισθούν τα ελληνικά δεδομένα σε προκατασκευασμένες θεωρίες για άλλες κοινωνίες. Αυτό είναι δύσκολο να το αποφύγει κανείς είτε μελετάει θεσμούς είτε κοινωνικές σχέσεις. Είναι, όμως, ανεπίτρεπτη η με κάθε τρόπο υποταγή του υλικού στις προθέσεις. Δεν αρκεί μια θεωρία να είναι λογικοφανής, πρέπει να στηρίζεται και σε τεκμήρια.

Κλείνοντας, πιστεύω ότι, σε γενικές γραμμές, η προσφορά του τόμου είναι σημαντική, γιατί ανοίγει καινούργια πεδία για συζήτηση και δίνει ερεθίσματα ή πρότυπα για παρόμοιες εργασίες και στον υπόλοιπο ελληνικό χώρο. Επίσης, η συστηματοποίηση των στοιχείων και η επιτυχής, κατά κανόνα, δόμησή τους μας οδηγούν σε πολλούς και διάφορους συσχετισμούς για την κατανόηση της νεοελληνικής πραγματικότητας. Είναι απαραί-

τητο ο τόμος αυτός να υπάρχει στη βιβλιοθήκη κάθε μελετητή της ελληνικής κοινωνίας, είτε αυτός είναι κοινωνικός επιστήμονας είτε ασχολείται με τις ανθρωπιστικές επιστήμες. ■

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. M. Dimen and E. Friedl (επιμ.), «Regional Variation in Modern Greece and Cyprus: Toward a Perspective on the Ethnography of Greece». *Annals of the New York Academy of Sciences*. New York 1976· Jill Dubisch (επιμ.), «Gender and Power in Rural Greece», *Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1986*· Colette Piauxt (επιμ.), «Familles et biens en Grèce et à Chypre» *Editions L' Harmattan, Paris 1985*.
2. J. G. Peristiany (επιμ.), *Acts of the Mediterranean Sociological Conference*, Athens July 1963. (Contributions to Mediterranean Sociology – Mediterranean Rural Communities and Social Change). Publications of the Social Sciences Centre, Athens, Paris *Mouton & Co, The Hague 1968*· του ίδιου (επιμ.), *Honour and Shame: The Values of Mediterranean Society*. Weidenfeld and Nicholson – Social Sciences Centre, London – Athens 1965· J. G. Peristiany et M.–E. Handman (επιμ.), *Le Prix de l' alliance en Mediterranee*, Cnrs, Paris 1989· D. Gilmore (επιμ.) *Honor and Shame and the Unity of the Mediterranean*. A Special Publication of the American Anthropological Association, No 22, 1987.
3. M. Herzfeld, «The poetics of manhood. Contest and identity in a Cretan Mountain Village». Princeton. Princeton University Press, 1985.